

Світлана Лінда, Юлія Богданова

АРХІТЕКТУРНА ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕРГІЯ ТИМОШЕНКА У ЛЬВОВІ

Український архітектурний модерн зародився у добу, яка була позначена «найвищою мірою революційних змагань...», коли вітчизняна література і драматургія, живопис і скульптура досягли значних успіхів, сприяли створенню творчої атмосфери, в якій, завдяки великій громадській зацікавленості, за кілька років вдалося створити архітектурний напрям, — ця доба позначена рисами народності і демократизму» [1, с. 11]. Тому розгортання пошуків українського стилю в архітектурі на початку ХХ ст. було нерозривно пов'язане із громадянською позицією його творців.

Саме такою постаттю був Сергій Прокопович Тимошенко, який увійшов до історії України не лише як видатний архітектор першої половини ХХ ст., але також як міністр шляхів Української Народної Республіки, депутат українського і польського парламентів, активний діяч українського національно-визвольного руху. Особливістю творчої та громадської діяльності С. Тимошенка виявилось те, що своєю він охопив усю Україну, працюючи на Волині, у Харкові, Києві, на Донбасі та Кубані. Декілька років його життя пройшли у Львові, де він залишив по собі не лише реалізовані та проєктовані об'єкти, але і вніс важливий вклад у згуртування української інтелігенції Галичини та в налагодження зв'язків із українцями з-за кордону. Львівський період життя С. Тимошенка ще потребує свого дослідження, оскільки важливо об'єктивно оцінити творчу спадщину архітектора та його значення для розвитку архітектурного та громадського життя міста. Саме цьому аспекту діяльності корифея українського архітектурного модерну присвячена дана стаття.

Мета статті — висвітлити напрямки архітектурної та громадської діяльності Сергія Тимошенка у період його еміграції у Львові з 1921–1923 рр.¹ Ім'я С. Тимошенка, подібно як і багатьох інших діячів національно-визвольного руху, залишалося невідомим в Україні у часи її перебування у складі СРСР, хоча

¹ Зважаючи на тематику даного збірника та бажаючи уникнути тавтології, автори статті обмежуються розглядом лише тих архітектурних проєктів С. Тимошенка у Львові, які не згадуються у статтях інших науковців, що представлені у збірнику.

у виданнях української еміграції воно згадувалося. Вперше його діяльність була серйозно висвітлена у роботах відомого українського історика архітектури В. Чепелика [1, с. 11; 2, с. 195–210], серед науковців суміжних дисциплін привертає увагу стаття історика В. Власенка [3, с. 29–37]. Цим скромним переліком поки що обмежуються публікації, присвячені діяльності видатного українського архітектора.

Для авторів даної статті важливим джерелом стали видання, опубліковані у Львові на початку 1920-х рр., а саме часописи: «Діло», «Громадський вісник» та «Свобода». Саме завдяки цим виданням стало можливим окреслити невідомі досі сторінки творчого та громадського життя С. Тимошенка.

Сергій Тимошенко народився у 1881 р. на Сумщині. Громадську діяльність розпочав навчаючись в Інституті цивільних інженерів у Петербурзі, де був активним учасником української громади. У 1903 р. він став членом Революційної української партії, а згодом — Української соціал-демократичної робітничої партії і навіть постраждав у 1904 р. під час студентської демонстрації у Петербурзі. У 1903 р. С. Тимошенко разом із своїми товаришами створив підпільний гурток по вивченню української архітектури, метою якого було вивчення спадщини української народної архітектури та українського бароко. [2, с. 195–210; 3, с. 29–37].

У 1906 р., після закінчення інституту, С. Тимошенко переїздить на Волинь, де він плідно працював архітектором у місцевому повітовому земстві. У 1908 р. Тимошенко переїхав до Києва, де працював інженером у технічному відділі дирекції Південно-Західної залізниці. Згодом, у 1909 р. С. Тимошенко перебрався до Харкова, де брав участь у будівництві Південно-Донецької залізниці. Займаючись практичною діяльністю, він постійно цікавився історією української архітектури, вивчав пам'ятки українського народного будівництва і вже тоді намагався творчо використовувати здобуті знання у своїх проєктах. Він стояв біля витоків українського архітектурного модерну — національного архітектурного стилю початку ХХ ст. [1, с. 11; 2, с. 195–210].

У Харкові С. Тимошенко продовжував політичну та громадську діяльність. У 1912 р. був

Рис. 1 Діячі-засновники ГДУМ у Львові (Петро Холодний, Володимир Січинський, Сергій Тимошенко)

одним із фундаторів «Українського імені Г. Квітки-Основ'яненка літературно-художнього та етнографічного товариства», а згодом був одним із керівників Українського художньо-архітектурного відділення Харківського літературно-художнього гуртка. Також він був членом фракції місцевої Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів, гласним губернатором земства та делегатом на Всеукраїнський з'їзд земств, перебував у керівному складі Української Ради Харківщини. З квітня 1917 р. С. Тимошенко був членом Української Центральної Ради та головою Селянського з'їзду Слобідської України, у 1918 р. – губернським комісаром Харківщини. З приїздом до Києва у 1919 р. С. Тимошенко працював старшим інспектором залізниць міністерства шляхів, а з серпня 1919 р. очолив Міністерство шляхів УНР. Перебуваючи у Києві, став ініціатором створення Українського архітектурного інституту. У 1920–1921 рр. входив до складу урядів В. Прокоповича та А. Лівичького [2, с. 195–210; 3, с. 29–37].

У 1921 р. С. Тимошенко розпочав свій довгий еміграційний шлях, прибувши до Львова, який у той час перебував у складі Другої Речі Посполитої. Важко стверджувати чому С. Тимошенко обрав саме Львів, проте можемо припустити, що цьому сприяли дружні зв'язки із українською культурною інтелігенцією міста². До Львова С. Тимошенко прибув не сам, а у товаристві своїх колег: колишнього

² Також можемо припустити, що цьому сприяла дружба С. Тимошенка з Іваном Левинським – інженером, архітектором, промисловцем, професором Львівської політехніки, з яким архітектор був особисто знайомий. На жаль, С. Тимошенко прибув до Львова, коли І. Левинський вже помер у 1919 р., проте цікавим є той факт, що С. Тимошенко проживав у Львові у родинному будинку І. Левинського на території його фабрики на вул. Потоцького (тепер – Чупринки), 58 (рис.2).

міністра освіти в уряді УНР – П. Холодного та В. Січинського (рис.1). Петро Іванович Холодний був хіміком за освітою, але малярем за покликанням. Саме мистецтвом П. Холодний заробляв на життя, перебуваючи у Львові. Володимир Юхимович Січинський, був архітектором та графіком, але повністю присвятив себе науковій та громадській діяльності.

С. Тимошенко, П. Холодний та В. Січинський у Львові розпочали активну роботу по згуродженню українських мистецьких сил, організовуючи гуртки, виставки та займаючись видавничою діяльністю. Одним із найзначніших досягнень їх громадської праці стала організація 28 грудня 1921 р. Гуртка Діячів Українського Мистецтва (ГДУМ), головою якого було обрано П. Холодного [4, с. 6].

Культурно-мистецьке життя Галицької України вирувало і до заснування ГДУМ, про що свідчить проведена у листопаді 1919 р. в залах Національного музею у Львові «Виставка сучасного малярства Галицької волості». Проте вона була складена з доволі випадкового і несистематизованого матеріалу місцевих художників [5]. Активісти ГДУМ підійшли до цієї справи методичніше, взявши за зразок виставки, які проводилися у Києві. Їхніми зусиллями була організована та проведена на достойному рівні Українська Мистецька Виставка у Львові, участь у якій взяли не лише місцеві представники, але й українські митці зі всієї Європи.

Виставка була відкрита в залах наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові на вул. Чарнецького (тепер – Винниченка), 24 у Львові³. На Виставку зголосилися надіслати свої праці такі митці, як М. Анастасієвський, Ю. Балицький, М. Бутович,

³ У зв'язку з технічними труднощами відкриття Першої Виставки було перенесено з 1 квітня на 4 червня 1922 року.

Рис.2 Іван Левинський та його будинок, що став даміркою для С. Тимошенка на час перебування у Львові

Л. Гец, П. Ковжун, А. Коверко, В. Крижанівський, Ольга і Олена Кульчицькі, М. Кітчнер, К. Єлева, З. Зарицька, О. Лушпинський, Ю. Магалевський, А. Манастирський, О. Новаківський, Л. Перфецький, З. Подушко, В. Січинський, І. Старчук, П. Холодний та інші⁴. [6, с. 6]. Серед робіт цих митців був представлений творчий доробок С. Тимошенка. Перелік робіт вражає, це: проекти церков, музеїв, виставкових павільйонів, палаців, приватних будинків, надгробків та інш. [7, с. 13] (рис.3).

У зв'язку з організаційними труднощами⁵, неодноразовим перенесенням дати початку, відкриття Виставки не було гучним і помпезним. В посліху навіть забули запросити представників преси та офіційних осіб, через що захід був сприйнятий як майже антидержавний. Наприклад, «Громадський вісник» писав: «Секретаріатови Української Мистецької Виставки звертали деякі громадяни увагу на факт, що на свято відкриття Виставки не запрошено нікого з представників наших любих сусідів.

⁴ За результатами виставки був виданий каталог.

⁵ Доволі серйозною була фінансова проблема, оскільки гурток не розпоряджався ніякими фондами. Тому діячі неодноразово змушені були звертатися за допомогою до українських фінансово-економічних інституцій та приватних осіб.

Мовляв – тут діло не в політиці, а в культурі, яка не має нічого спільного зі злободневною атмосферою противенств і боротьби. Мало бракувало, а Секретаріят був би послухав цих куртуазних уваг і... запросив сусідів бодай на Виставку, коли відкриття відбулося без них. Тим часом сусіди, про яких місцеві енциклопедії говорять, як про народ культури і доброго виховання, постаралися в свій час упередити куртуазію секретаріату. А саме нічю з четверга на п'ятницю поздирали вони реклямові афіші Української Мистецької Виставки не тільки зі стінок Бюра Оголошень, але і зі стін Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, де вони, в передбачуваною виявів малопольської культури повисли так високо, що без ужиття драбинки досягти їх трудно. Очевидно малопольських погромщиків нічого не спинить в їх «шляхотних» поривах навіть в боротьбі *par excellence* мистецьким афішем, в якому чейже не було ні слова про Льюйда Джорджа або «граніце Вшходней Малопольські»...» [8, с. 5].

Офіційне друковане видання української спільноти «Громадський Вісник» подало на своїх сторінках інформацію про те, що в перші дні після відкриття Виставка не користувалася популярністю серед львів'ян, на що вказує зміст публікації з «Хроніки подій»: «Статистика відвідуючих Ви-

Ж У Р Н І:

НИКОЛА ГОЛУБЕЦЬ, ТЕОРЕТИК МИСТЕЦТВА. ПАВЛО КОВЖУН, МАЛЯР. АЛЕКСАНДЕР ЛУШПИНСЬКИЙ, АРХИТЕКТ. СЕРГІЙ ТИМОШЕНКО, АРХИТЕКТ. ПЕТРО ХОЛОДНИЙ, МАЛЯР.

ЗАПРОШЕНІ:

НИКОЛА ВОРОНИЙ, ПОЕТ І КРИТИК. ОЛЕКСА НОВАКІВСЬКИЙ, МАЛЯР. МИХАЙЛО ОСІНЧУК, МАЛЯР.

- 252—253. Окладники.
 254. Печатка Міністра Віроіспов.
 255. Орнамент.
 256. Шкіці пляката Виставки.
 257—259. Ініціали для „Світа Дитини“.
 СТАРЧУК ІВАН. „Вільна Академія Мистецтв“ у Львові.
 260. Автопортрет.
 261—262. Студії.
 СТЕФАНОВИЧІВНА ЯРОСЛАВА. „Вільна Академія Мистецтв“ у Львові.
 263. Етюд.
 ТИМОШЕНКО СЕРГІЙ. Архитект. Інститут цивільн. інженерів у Петербурзі. Архитектурні шкіци:
 264. Десятибанної церкви св. Покрови.
 265. Сільської церкви.
 266. Вілли на кременецький мотив.
 267. Вілли над морем.
 268—270. Будинку на передмісттю і два начерки.
 271. Панського будинку.
 272. Надгробка-пам'ятника 359. розстріляним більшевиками в містечку Базар на Волині.
 273. Надгробка Н. І. Білинському, забитому на Волині.
 274. Надгробка В. П. Лупенко-Лотовському, розстріляному.
 275. Національного Музею у Львові.
 276. Провінційального Музею.

277. Панського палацу.
 278. Будинку п. Волосенка в Тисьмениці.
 279—280. Будинку п. Білопольського на Херсонщині і один поз. плян.
 281. Виставочного павільйону на „Таргі Виходис“.
 282. Вар'янт виставочного павільйону на „Таргі Виходис“.
 283. Вілли на морській скелі.
 284. Вілли на Чорному Морі під горою Дооб.
 285. Будинку в Борисові на Чорному Морі.
 286. Вілли.
 ХАРЬКІВ ОЛЕКСАНДЕР. Краківська Академія Мистецтв.
 287. Портрет інтернованого сотника.
 288—289. Табор.
 ХОЛОДНИЙ ПЕТРО. Переяслав.
 290. „Ой у полі жито, копитами збито Під білою березою, козаченька [збито...“ (Темпера.)
 291. Початок весни.
 292. Зима — сніг паде.
 293. Портрет генерал-хорунжого Марка Безручка.
 294. Портрет генерал-поручника Миколи Юнаківа.

Рис. 3 Фрагменти каталогу Української Мистецької Виставки з переліком праць С.Тимошенка.

ставку виявила, що цей многоважний, культурний подвиг, в який зложено стільки творчої енергії і матеріальних коштів, виявився для більшості українського громадянства... передчасним. Поминаючи хвилеве захоплення Виставкою, унагляднене в день її отворення, кожен слідуочий день приносить «гурткови» одно розчарування за другим. Коли в найближчих днях не оживиться рух гостей, Секретаріят буде змушений подумати про — закриття Виставки на довго перед усталеним первісно речинцем». [9, с. 4].

Проте це стосувалося лише першого тижня Виставки, а подальший розвиток подій вказує на те, що відвідувачами заходу стали численні гості не лише зі Львова, але і з Перемишля, Станіслава та інших населених пунктів зі всієї Галичини. Секретар Гуртка Микола Голубець у своєму циклі публікацій про перебіг Виставки на сторінках «Громадського Вісника» так писав: «Українська Мистецька Виставка в противенстві до уладженої три роки тому «Виставки сучасного малярства Галицької України», що була тільки моментом передишки для зловлення віддиху після удару, є в повному розумінні фрази — першим з маніфестів боротьби і з того тільки боку слід підходити до неї. ... Жити і творити життя, класти підвалини під соняшність завтрішньої днини отсе імператив усіх, що чують і думають по українськи. Чули на собі увагу цього імперативу і українські плястики, ті самі, яких більшість, аговоримо це не образиво ані переносно, учора іще стояла в стрілецьких око-

пах, а як буде цього потреба, стане в них завтра... Критерії якими кермувалося жірі заховувалися у можливо чуткому шуканні індивідуальности з одного й підчеркненню того, що в творчости поодиноких артистів віддавало тоном оприділено української самобутности». І про представлених на ній архітекторів: «... та що хоч Лушпинський і Тимошенко — українські архитекти тілом і душею, то еднає їх тільки мета, а роз'єднують дороги... Чи врешті Тимошенко або Січинський, для яких традиція і народна творчість послужили жерелом вітхнень. І якраз ця різноманітність виявлена в експонатах нашої виставки, дає запоруку, що перед мистецтвом усіх їх еднає одно, а саме свідоме чи підсвідоме змагання виявлення індивідуальних черт своєї раси в мистецтві, то значить — з окрушин національної традиції і цінностей іще не унагляднених створити очеркнено самобутне мистецтво української нації.» [10].

Ці слова свідчили про те, що проблема українського національного стилю в архітектурі, його витоків та розвитку, була надзвичайно важливою для теоретичної дискусії того часу. В українських мистецьких колах Галичини того часу культивувався думка про те, що за прототип сучасного українського архітектурного стилю необхідно обрати дерев'яну народну архітектуру, форми якої необхідно переосмислювати в українському модерні. Ця ідея неодноразово простежується у теоретичних викладах В. Січинського, а також у практичній діяльності відомого послідовника і

Рис. 4 Пошуки українського національного стилю в працях С.Тимошенка (А - церква на Клепарові у Львові, Б - церква в Бориславі, В - церква на Левандівці у Львові) та О.Лушпинського (Г - будинок тов. «Дністер», Д - інститут Василян, Е - санаторій Червоного Хреста, Є - будинок Дяківської бурси)

учня І. Левинського – Олександра Онуфрійовича Лушпинського. Саме на цих засадах фірмою І. Левинського було реалізовано велику кількість об'єктів української громади у Львові: інститут та гімназія с. Василян на вул. Потоцького (тепер – Чупринки), будинок Страхового товариства «Дністер» на вулиці Руській, Дяківська бурса на вул. Скарги (тепер – Озаркевича), Український Академічний дім на вулиці Супінського (тепер – Коцюбинського). У такому ж стилі зводили об'єкти і в менших містах Галичини, наприклад Народні доми у Кам'янці-Струмиловій (тепер – Кам'янка-Бузька) та Турці.

В дещо іншому ключі працював С. Тимошенко, тому його творчі пошуки залишилися не до кінця зрозумілі для галицьких митців: «З-поміж його двадцяти проектів церков, надмогильників, більших і менших будинків та палат, виконаних ефективно акварельною технікою, не має ні одного, який би задихав компромісом, угодовістю зі смаком «обивателя»... Правда пам'ятники старого дерев'яного

будівництва України відбилися на проектах Тимошенка помітно слабше ніж пам'ятники кам'яної архітектури типу «українського бароко» артист пішов до своєї мети дещо упрощеною дорогою, ніж це роблять ті чи другі його товариші. Маючи перед собою завдання – перенести форми оприділено – українського будівництва з дерева в модерний матеріал, він вийшов із залогень утворених українськими будівничими кінця XVII віку, тих самих що в сонячну епоху Мазепи і Заборовського творили «українське бароко»... Навязанням до того щасливого моменту є граціозні і мальовничі проекти Сергія Тимошенка». [11] (рис.4).

29 червня 1923 року на засіданні ГДУМ В. Січинський зачитав свій реферат на тему: «Архітектура крехівського монастиря по деревориту 1699 року». Його опонентом виступив С. Тимошенко і між ними зав'язалася палка дискусія. В. Січинський обстоював твердження про те, що прообразом дерев'яних фрагментів крехівського монастиря служать муровані. На що С. Тимошенко зауважив,

що: «... Візантія була перенесена на Україну, і тут розвивалася самобутньо і витворила особливий національний стиль будівництва, розквіт якого цілком залежить від самостійного державного життя. Автор реферату помиляється, що в архітектурі крехівського монастиря можна зауважити перенесення кам'яних форм на дерев'яні. Деякі крехівські церкви, як приміром Преображенська і Петропавлівська, і особливо дзвіниця з дзигарем є кам'яні. В українському дерев'яному церковному будівництві є три яскраві доби про які вказує референт. Щодо ліхтарів бань, то вони вживаються в церковному українському будівництві більше і менше розвинені, в залежності від місцевості, а не відповідно від тої чи іншої доби церковного будівництва». Хоча поряд з тим він відзначив і позитивні моменти дослідження: «Попередні наші дослідники стародавньої української архітектури не йшли далі дослідів над існуючими будовами. В. Січинський підходить до тих дослідів з іншого боку, він поглиблює і поширює їх в той спосіб, що досліджує наші стародавні, часами вже знищені, будови по тим гравюрам, які залишилися по українських стародруках.» В. Січинський відповідав опоненту: «Своїм завданням автор вважав дослідити архітектуру по крехівському деревориту, а не самий дереворит. В крехівській архітектурі автор підкреслював і застановлявся лише над особливостями тої чи іншої будови. Пояснення і характеризування взагалі цілого українського будівництва, особливості конструкції, не могло входити в короткий нарис про крехівський дереворит. Автор, спираючись на історичних звітках про будівництва крехівського монастиря і самий дереворит, приходить до висновку, що немає підстав вважати деякі крехівські церкви, зарисовані на деревориті, за кам'яні. Зрештою, історія будов ясно говорить, що під час укріплення монастиря 1669 року перебудовано на кам'яні лише оборонні мури навколо монастиря, про кам'яні церкви в мурах монастиря до 1669 р. ніяких звісток немає». [12, арк. 16–17]. Це була яскрава професійна дискусія поміж молодим, амбітним, надзвичайно талановитим теоретиком української архітектури і не менш талановитим, але вже досвідченим практиком, за плечима якого десятки реалізованих об'єктів. Проте, незважаючи на суперечки, між учасниками Гуртка було цілковите взаєморозуміння, бо усі вони йшли до спільної мети – єдиного українського мистецтва в єдиній Українській державі.

Свідченням цього служить виступ голови ГДУМ П. Холодного на святі закриття Української Мистецької Виставки, які є актуальними і в наш

час: «Характер нашої виставки як цілоти дає нам ще один доказ більше на те, що так, як немає двох Україн, а тільки одна Велика і Соборна, так немає двох мистецтв «галицького» і «придніпрянського», а тільки одно – українське. Унагляднення цієї істини, це один з перших результатів нашої Виставки».

На закритті було задекларовано намір організувати наступного 1923 р. чергову Виставку, «яка об'єднає ще ширший круг художників, збере ще більш доцільні і свідомо трактовані експонати, а поки це станеться, «Гурток Діячів Українського Мистецтва» (передбачаючи зиск з Виставки) кине на книгарські полиці програмовий мистецький збірник – маніфест «Мистецтво» – друкованого органу гуртка. Збірник мав би речемо пропагувати українське мистецтво як в своїм суспільстві, так, головню, і перед чужинцями».

На засіданні Гуртка, присвяченого підсумкам Української Мистецької Виставки, в липні 1922 р. було проголошено, що «під час обміну думок сконстатовано, що подібні виставки об'єднують розпорощених українських артистів-пластиків і координують митців, цілий напрям українського мистецтва та коректують його. Бойкот польського громадянства і спеціалістів польських мистецьких кіл прийнято із задоволенням. Всі однодумно висловлювали побажання зустрітися на Другій мистецькій Українській виставці, а повний моральний успіх минулої виставки, як української, – назначувалося кожним учасником зборів» [13, с. 4].

У громадській діяльності С. Тимошенко був відомий як прихильник чітких і раціональних формулювань та пропозицій. Так, наприклад, саме він неодноразово повертав хід засідань ГДУМ від демагогічних гасел до правового поля, зокрема він неодноразово піднімав питання про створення Статуту організації та її офіційну реєстрацію. У зв'язку з актуальністю легалізації Гуртка як статутного товариства було вирішено визначити справу членства. Таким чином було усталено поділ членів Гуртка на чотири категорії:

- а) членів дійсних – людей, які досі працювали і далі працюють на користь українського пластичного мистецтва, як в практиці так і в історії;
- б) членів-симпатиків – людей, які виявляють зацікавлення і добру волю працювати на користь українського пластичного мистецтва;
- в) членів-меценатів (опікувателів) – людей, які безпосередньо допомогли Гурткові;
- г) членів-почесних – людей, які поклали виняткові заслуги для українського пластичного мистецтва [14, арк. 8–11].

Ж Ю Р І:		10	
МИКОЛА ГОЛУБЕЦЬ, ТЕОРЕТИК МИСТЕЦТВА	Б. <i>Рисунки і обміри стародавніх церков.</i> 262. с. Сіхів, пов. Львів, полов. XVII стол.	е) Шкіц Шпінталю. ж) «Келії на 8 братів. з) «Келії на 6 братів.	290. Шкіц Віаллі на 5 покоїв (Власність ред. М. Голубиїв).
ОЛЕНА КУЛЬЧИЦЬКА, МАЛЯРША. СЕРГІЙ ТИМОШЕНКО, АРХІТЕКТ.	263. с. Кошеливі, пов. Львів, з р. 1738. 264. с. Старе Село, пов. Львів, з р. 1742. 265. с. Новий Язів, пов. Яворів, з р. 1516 266. с. Курники, пов. Яворів, з р. 1616.	1) Генеральний план. 273. Шкіц Церкви на Клепарові. 274. Шкіц Церкви в Мозанній біля Борислава. (Передній фасад, боковий фасад, перекрій і план).	291. Шкіц Віаллі В. Весоловського (план і фасад) 292. Шкіц Віаллі по 5 покоїв з кулею. 293. Шкіц Кременецького будинку. 294. Шкіц проєкту Готелю, пасажів і кіна. (план і фасад).
ПЕТРО ХОЛОДНИЙ. --- МАЛЯР. ---	В. <i>Намалювані кресли на стародавніх цвинтарях. Рисунки по обмірам.</i>	275. Шкіц церкви біля Дрогобича. (План і фасад) 276. Проєкт дерев'яної церкви в селі Брошніна на Волині (Передній фасад).	295. Шкіц фасаду кам'яниці 296. Шкіц виставленого павільйона 297. Шкіц Книжкового склепу у Володимирі Вел. 298. «Газетного кіоску. 299. «Іконостасу для церкви в Калуші.
ГУРТOK ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА У ЛЬВОВІ	СМОЛЬСКИЙ. Львів. 267. Автопортрет. 268. Пейзаж.	277. Шкіц мраморного надгробка. 278. Шкіц одностовпної муров. церкви. 279. Шкіц дерев'яної церкви. 280. Шкіц Надгробка для бл. п. Миколи Козмуна.	300. Проєкт віаллі Д-ра Чапельського. (2 фасади, 1 план). 301. Шкіц фасади кооперативної кам'яниці. 302. Шкіц до проєкту дворку. 303. Шкіц буд. Тов. «Основа».
ДРУГА УКРАЇНСЬКА МИСТЕЦЬКА ВИСТАВКА	М. СТЕФАНОВИЧ-ОЛЬШАНСЬКА. Миколаїв і Дн. 269. Ангел. 270. Сонет. 271. Папоротини світ. } Графіка.	281. Шкіц Музею в повітовій місті 282. «Ратуша Губерніяльного міста 283. «Народного Дому з театр. салею. 284. Шкіц фасаду Нормальної школи сільської школи. 285. Шкіц пасторії. 286. Шкіц Віаллі Д-ра Порога в Колячу. 287. Шкіц Віаллі Петра Холодного. 288. Шкіц Віаллі Роберта Лвовського.	304. Газетного кіоску. 305. Іконостасу для церкви в Калуші. 306. Проєкт віаллі Д-ра Чапельського. (2 фасади, 1 план). 307. Шкіц фасади кооперативної кам'яниці. 308. Шкіц до проєкту дворку. 309. Шкіц буд. Тов. «Основа».
КАТАЛЬОГ	СЕРГІЙ ТИМОШЕНКО. Львів. <i>Архітектурні шкіци і проєкти</i> 272. Монастир Студитів в Зарваниці а) Проєкт каплиці, брами і стовбурів; план, фасад, перспектива. б) Шкіц Великої Церкви. (фасад і план) в) Шкіц Трапезної г) «Аскетаря. д) «Гостиниці	ГР. ТИШКЕВИЧ МИХАЙЛО. Польща і Чехія. 304. Жанр. 305. Ландш. 306. Великомуч. Україн.	ГР. ТИШКЕВИЧ МИХАЙЛО. Польща і Чехія. 304. Жанр. 305. Ландш. 306. Великомуч. Україн.
			ПЕТРО ХОЛОДНИЙ Миколаїв і Львів. 307. Портрет п. М. Стефанович. Власність п. М. Стефановича.

Рис. 5 Фрагменти каталогу Другої Української Мистецької Виставки з переліком праць С. Тимошенка.

25 листопада 1922 р. на зібранні членів Гуртка С. Тимошенка, який виконував обов'язки Голови (замість арештованого П. Холодного), ініціював лист-звернення діячів українського мистецтва до влади з вимогою звільнити з-під варті незаконно утримуваного там П. Холодного, який опублікували у виданні «Свобода» від 26 листопада 1922 р.⁶ [15, с. 7].

На деяких засіданнях С. Тимошенка провадив лекції на тему української архітектури, а також презентував власні архітектурні праці, виконані в 1920-х роках на Західній та Великій Україні (проєкти сільських і міських церков, шкіл, народних домів, театрів, музеїв (на Волині і Поділлі), ратуші повітового земства, вілли, великої кам'яниці на 16 помешкань, публічної бібліотеки, панського двора, книжкового кіоску, церковних будівель в Зарваниці, церкви на Клепарові та інших). Цікавим було те, що деякі проєкти носили цілком абстрактний характер і не були прив'язані до конкретної ситуації, як, на-

⁶ Треба зазначити, що засновник і незмінний лідер Гуртка Петро Холодний, володів беззаперечним авторитетом серед української інтелігенції Львова. На виборах нового голови гуртка, що проходили у січні 1923 року, він запропонував кандидатуру С. Тимошенка, який, зважаючи на статус Холодного, відмовився займати його посаду і, зрештою, став його заступником. З цього видно, що С. Тимошенко не гнався за публічним визнанням. В колишніх міністрів УНР, що разом пройшли тернистий шлях становлення нової незалежної Української держави, за роки спільної діяльності виробилося спільне бачення на розвиток української культури загалом і мистецтва зокрема. Тому, куди б не занесла їх примхлива доля в подальшому житті, разом чи поодиночі, вони продовжували діяти в одному напрямку, з однаковими ідеалами та пріоритетами.

приклад, проєкт ратуші чи церкви. Очевидно, що С. Тимошенко працював над розробкою типології українських будівель.

Серед проєктів, розроблених у 1920-х рр. привертає увагу проєкт розбудови Національного музею у Львові. Ця ідея на початку 1920-х рр. була надзвичайно популярною серед української інтелігенції. Її натхненниками виступили митрополит Андрей Шептицький, який у 1917 р. повернувся до Львова із примусової еміграції, та катедр музею Іларіон Свенціцький, який у 1918 р. повернувся з Києва. Перебуваючи в еміграції, І. Свенціцький вивчав музейну справу та збірки київських музеїв та прибув до Львова з ідеєю створення «Українського Пантеону» – осередку національної культури. По приїзді він одразу ж розпочав активні консультації та збір коштів, одночасно замовляючи проєкти архітекторам, серед яких були: Роман Грицай – міський архітектор Рогатина, Володимир Пещанський – випускник Петербурзького інженерно-архітектурного інституту та реставратор Національного музею, Лев Левинський – талановитий архітектор, племінник І. Левинського, Олександр Пещанський – інженер з австрійського Корнейбурга. У 1921 р. проєкт був замовлений С. Тимошенку. Проєктована будівля з її високими спадистими дахами, з наріжною вежею із наметовими завершеннями являла собою чудовий приклад застосування українського національного стилю. Проєкт С. Тимошенка І. Свенціцький описав наступними словами: «Архітектор С. П. Тимошенко... проєктує повне забудування музейної площі з головним входом від горішньої частини і в'їздовим тунелем від долішньої частини вулиці, через що дістає для майбутнього музею більшої площі. Він же приміщує й урядників музею в двох

поверхах осібно́го дому, чим значно облегшує внутрішній догляд за порядком в музеєві і цілісність збірок». Запис у Щоденнику музею від 25 березня 1922 р. засвідчує оплату «25 000 мист. С. П. Тимошенкові за проект музею» [16, с. 2–10].

На засіданнях Гуртка народилися ідея проведення у 1923 р. Другої Української Мистецької Виставки. С. Тимошенко обстоював ідею експонування творів українських митців, розкиданих по всьому світу з метою їх консолідації, а також з метою ознайомлення суспільства з явищем українського мистецтва як такого. Він запропонував: «на чергову виставку прийматимуться лише нові твори, які раніше ніде не експонувалися. Організаторам йдеться в даному випадку про перегляд того, що нового в галузі українського мистецтва нового зроблено протягом часу від попередньої Виставки». [17, с. 4]. Між іншим він рекомендував придбати та заекспонувати твори О. Архипенка, налагодити переписку з проф. Д. Антоновичем в Празі, проф. Зайцевим у Варшаві, архітектором Д. Андрієвським у Брюсселі, з В. Гульком в Празі та інш.

Для постановки архітектурного відділу Другої Виставки запропонував залучити усіх українських архітекторів і в першу чергу місцевих – Р. Грицяя, Г. Пежанського, які через технічні труднощі не взяли участі у Першій Виставці. Архітектурний відділ повинен був отримати на Виставці самостійну кімнату. Старовинне та сучасне українське будівництво повинно було експонуватися в одному залі, що дало б змогу прослідкувати його спадкоємний розвиток і послужило би його наглядною ілюстрацією неперервності традиції. [18, арк. 12–14].

На одному із засідань Гуртка було прийняте рішення про те, що до кожного числа «Мистецького Вісника» повинна входити: передовиця на актуальну тему з області мистецтва, бібліографія і реалізації мистецьких видань, мистецька хроніка. Передовиці мали писати члени Гуртка за оголошеними темами. Бібліографію було доручено писати Секретарю М. Голубцеві, Хроніку – П. Ковжунові. С. Тимошенко зголосився підготувати для Вісника статті на теми: «Європейське будівництво після воєнної катастрофи», «Майбутнє українського будівництва» та «Шляхи розвитку українського архітектурного стилю», а також рецензії на публікацію В. Гулька «Прикарпатські церкви-дзвіниці», на статтю О. Лушпинського «Церкви Галицької України» та статтю С. Таранушенка «Українська хата. Харків». Перший зшиток видання «Українське мистецтво» планувався в січні 1923 р. [19, арк. 17–25].

13 травня 1923 р. в залах Наукового товариства ім. Т. Шевченка була відкрита Друга Українська

Мистецька Виставка, новинкою якої став відділ української книжки. Вже перші дні Виставки сповнили організаторів оптимізмом: «Протягом семи днів відвідало Виставку 840 осіб, причому в святі отворення прийняло участь 240 представників усіх кол і громадських інституцій» [20, с. 3]. Було відмічено, що «... Поміж проектами перше місце займає С. Тимошенко. Виставив він дуже цікавий плян монастиря в Зарваниці» [21, с. 2–3]. Перелік праць, які представив С. Тимошенко цього разу також вражав – окрім згаданого вже монастиря Студитів у Зарваниці було представлено шкіци церков на Клепарові у Львові, в Мразниці біля Борислава, проект дерев'яної церкви у с. Брошини на Волині, а також шкіци типових об'єктів: дерев'яних та мурованих церков, народних домів, музеїв, ратуш, міських та сільських шкіл, приватних будинків, павільйонів та магазинів, надгробків та інш. [22, с. 10–11] (рис.5).

В червні 1923 р. правління Гуртка прийняло рішення про експонування творів Виставки у Празі, куди С. Тимошенко подав два об'єкта в Зарваниці, дерев'яну церкву і цивільну будову. [23, арк. 20–21].

Окрім громадської роботи С. Тимошенко активно займався проектною діяльністю, і без його участі не обходився жоден конкурс на створення української громадської будівлі. Так, 21 жовтня 1923 р. були підведені підсумки конкурсу на проект вакаційної оселі Аграрно-технічного товариства «Праця» в Рудні. Журі до складу якого входили інженер-архітектор Григорій Пежанський та Юліан Мудрак присудило першу нагороду (10 американських доларів) проекту означеному двома концентричними кругами, а другу (5 американських доларів) – проекту під гаслом: «Для наймолодших». Автором першого є інженер-архітект Сергій Тимошенко, а другого – відомий інженер-архітект Лев Левинський [24, с. 3–4].

Наприкінці 1923 р. відбулися річні збори Гуртка Діячів Українського Пластичного Мистецтва на яких С. Тимошенко: «... виголосив звіт з попередньої діяльності, в яким підкреслив значіння культурно-мистецької організації в нашій суспільстві і ті реальні наслідки, які зроблено в Галицькій Україні, а саме ГДУПІМ. І хоч як були прикрі обставини буденного життя членів Гуртка, що примушує їх навіть залишити межі краю, де стільки покладено праці в користь нашої культури, праці необхідної, найвищої, бо творчої, – всеж п. С. Тимошенко закликав всіх до ще більшого об'єднання, ще більш широкій праці, а Гурткові стояти й на далі на сторожі такого могутнього національного чинника, яким є мистецтво і його культура». На пропозицію С. Тимошенка було

вирішено влаштувати Третю Українську Мистецьку Виставку картин, графіки, архітектури, різьби і книги в травні 1924 р. «Наприкінці збори прощали свого енергійного і діяльного члена Гуртка, ідеолога його і цілої архітектури, яку репрезентував Гурток, заступника голови і душі всіх починань Гуртка, арт. інженера Сергія Прокоповича Тимошенка, який виїздить цими днями за кордон. С. Тимошенка уповажнено разом з інж. В. Січинським організувати за кордоном філію Гуртка, притягти перебуваючої там сили до організації». С. Тимошенко помандрував далі – у Чехію, для проведення подальшої роботи по консолідації української мистецької громади. [25, арк. 28].

Висновки. Сергій Прокопович Тимошенко залишив надзвичайно багату творчу спадщину – понад 400 різноманітних реалізованих та залишених на папері проєктів. Але такою була епоха, яка вимагала від архітектора бути не лише фахівцем своєї справи, але й патріотом, громадянином, глибоко усвідомлювати свою причетність до справи розбудови власної національної держави. Саме такою людиною був С. Тимошенко. Обмежувати його доробок лише творчою спадщиною – це втратити глибинну суть його особистості, оскільки архітектура становила лише частину його діяльності. Більш вагомим було прагнення всебічно служити власному народові, пробуджувати та зміцнювати у ньому віру у себе, у власну неповторність та самобутність, у необхідність будівництва української держави. Його архітектурна творчість була органічним продовженням життєвої позиції та нерозривно пов'язана із громадською діяльністю. Де би він не жив, куди б його доля не закинула, С. Тимошенко завжди проявляв себе як активний громадський діяч та непересічний організатор.

Саме у такому контексті слід розглядати діяльність С. Тимошенка у Львові у 1921–1923 рр. На

галицький ґрунт він переніс досвід функціонування громадських організацій, набутий, починаючи ще із студентських років. Особливістю стало те, що С. Тимошенко будував діяльність ГДУМ, орієнтуючись на залучення до Гуртка великої кількості осіб. Цим він намагався популяризувати Гурток, а також зробити його тим об'єднуючим осередком, навколо якого б згуртувалися українські митці не лише в Галичини, але й за кордоном. С. Тимошенко був противником обмеження громадської діяльності лише у вузькому колі місцевих майстрів. Про його значний організаторський талант свідчать проведені Виставки. Експозиції на них були чітко систематизовані (з кожною наступною – демонстрація експозиційного матеріалу ставала логічнішою та впорядкованішою. Виставки супроводжувалися обговореннями у пресі, також видавалися каталоги, що, безперечно, було важливим для популяризації самої ідеї експонування здобутків національної культури, та для ознайомлення з ними широкого загалу українського населення Галичини. Виставки продемонстрували те, що таке явище як українське мистецтво відбулося, воно має глибокі традиції та значні перспективи для подальшого розвитку.

Здійснюючи проєктну діяльність у Львові, С. Тимошенко показав нову перспективу розвитку українського стилю – українське бароко, таким чином розширивши коло можливих історичних зразків для інтерпретацій та творчих пошуків.

Життєвий шлях С. Тимошенка демонструє нам приклад органічного поєднання в одній особі архітектора, борця, організатора. Його доробок потребує детального та глибокого вивчення, тому що справа, якою він займався, не втратила актуальності і в наш час, коли Україна все ще шукає свій шлях розвитку та своє місце на світовій арені.

ДЖЕРЕЛА

1. Чепелик В. Український архітектурний модерн.– К.: КНУБА, 2002.– 377с.
2. Чепелик В. Архітектор Сергій Тимошенко, традиціоналіст і новатор // Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування «Теорія та історія архітектури і містобудування» – Вип. 4.– Київ, ДНДІТІАМ, 1999.– С. 195–210.
3. Власенко В. М. Сергій Тимошенко – архітектор і політик // Сумський історико-архівний журнал.– № II–III.– С. 29–37.
4. «Громадський вісник».– «Мистецька хроніка» – № 8.– Львів, 26.02. 1922.– С. 6.
5. Голубець М. Шукачі нових доріг//«Мистецтво» Історія української культури за ред. І. Крип'якевича – Київ, 2002 (за виданням 1937 року) –<http://litopus.org.ua/kgupcult/kgcult48.htm>
6. «Громадський вісник».– «Мистецька хроніка» – № 53.– Львів, 27.04. 1922.– С. 6.
7. ГДУМ Українська Мистецька Виставка. Каталог.– Львів, з друкарні наук. тов. ім. Шевченка, червень 1922.– С. 13.

8. «Громадський вісник».– «Вища культура» – № 89.– Львів, 11.06. 1922.– С. 5.
9. «Громадський вісник».– «3 Української Мистецької Виставки» – № 90.– Львів, 13.06.1922.– С. 4.
10. Голубець М. Українська Мистецька Виставка// «Громадський вісник».– № 95–97.– Львів, 18–21.06 1922.– С. 3; 2–3; 2–3.
11. Голубець М. Українська Мистецька Виставка // «Громадський вісник».– № 104.– Львів, 29.06.1922.– С. 3–4.
12. Державний Архів Львівської Облaсті (ДАЛО).– Ф. 291, оп. 1, сп. 1.– Матеріали про діяльність товариства ГДУМ – С. 16–17.
13. «Громадський вісник».– «Свято закриття Української Мистецької Виставки» – № 116.– Львів, 15.07.1922.– С. 4.
14. ДАЛО.– Ф. 291, оп. 1, сп. 1.– Матеріали про діяльність товариства ГДУМ – С. 8–11.
15. «Свобода».– «До артистів культурного світа» – № 23.– Львів, 26.11. 1922.– С. 7.
16. Посацька Д. Український Пантеон. Плани розбудови Національного музею у Львові в 1920–60-х рр.// Народознавчі зошити.– № 5–6.– 2004.– С. 2–10.
17. «Свобода».– «3 Гуртка Діячів Українського Мистецтва» – № 46.– Львів, 27.12.1922.– С. 4.
18. ДАЛО.– Ф. 291, оп. 1, сп. 1.– Матеріали про діяльність товариства ГДУМ – С. 12–14.
19. ДАЛО.– Ф. 291, оп. 1, сп. 1.– Матеріали про діяльність товариства ГДУМ – С. 17–25.
20. «Діло».– «Перший тиждень Української Мистецької Виставки» – № 38.– Львів, 23.05.1923.– С. 3.
21. «Діло».– «Друга Українська Мистецька Виставка» – № 42.– Львів, 27.05.1923.– С. 2–3.
22. ГДУМ Друга Українська Мистецька Виставка. Каталог.– Львів, з друкарні наук. тов. ім. Шевченка, май 1923.– С. 10–11.
23. ДАЛО.– Ф. 291, оп. 1, сп. 1.– Матеріали про діяльність товариства ГДУМ – С. 20–23.
24. «Діло».– «Конкурс на проект Вакаційної Оселі Аграрн.– техн. «Праця» в Рудні» – № 167.– Львів, 27.10.1923.– С. 3–4.
25. ДАЛО.– Ф. 291, оп. 1, сп. 1.– Матеріали про діяльність товариства ГДУМ – С. 28.

У статті розглянуто архітектурну та громадську діяльність С. Тимошенка у Львові у 1921–1923 рр. Визначено його роль та місце у житті Львова як непересічного організатора та громадського діяча, який присвятив своє життя служінню ідеї української держави та її культури. С. Тимошенко був не тільки автором більше 400 проєктів, значна частина яких була реалізованою, але й активним громадським діячем, який розбудовував власну державу шляхом творення її національної архітектури. Опрацьовуючи як індивідуальні проєкти так і виконуючи велику кількість типових розробок громадських будівель сприяв масовому поширенню національних традицій на всій території України. Використовуючи досвід, принесений на західні землі митцями зі Східної та Центральної України, у Львові вдалося створити українські організації. Вони мали на меті об'єднати діячів культури і продемонструвати, що явище українського мистецтва відбулося і має глибокі традиції та значні перспективи для подальшого розвитку. Таким чином, С. Тимошенко за короткий термін проживання у Львові, зумів довести, що саме культура виступає тим об'єднуючим чинником, який дозволяє безкровно згуртувати народ та сприяти його патріотичному піднесенню.

The article discusses the architectural and social activities of S. Tymoshenko in L'viv in 1921-1923. His role and place in the life of the city is defined as an outstanding organizer and social activist who devoted his own life to the idea of Ukrainian state and its culture. S. Tymoshenko was not only the author of more than 400 projects, major part of which was implemented, but also an active social personality who developed his own country, creating its national architecture. Both developing the individual projects and accomplishing the multitude of typical projects of social buildings, he facilitated the mass amplification of national traditions on all territory of Ukraine. Using experience brought to the Western Ukraine by artists from the Eastern and Central Ukraine, he managed to create Ukrainian organizations in Lviv. Their aim was to unite the personalities of culture and to demonstrate, that the phenomenon of Ukrainian art was successful and has deep traditions and significant prospects for subsequent development. Hereby, S. Tymoshenko, in his short term of habitation in Lviv, was able to prove that the culture itself is that unify factor which can bloodlessly unite the nation and facilitate its patriotic elevation.